

Μιστ. Σαραντή:

Μετακινεί
Γράμμα
Το Β!
Μάρτιος 1935

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΘΡΑΚΗ ΧΑΛΚΙΔΟΣ

ὑπὸ

ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ ΣΑΡΑΝΤΗ

Τὸ ὄνομα Χαλκίς¹ εἶνε γνωστὸν ἀπὸ τὴν πό-
λιν τῆς Εὐβοίας τὴν ἀκμάσασαν ἀπὸ τοὺς πρώτους
ἑλληνικοὺς χρόνους.² Ἄλλὰ τὸ ὄνομα αὐτὸ δὲν ἦτο
ἀποκλειστικὸν ἐπώνυμον ἐκείνης. Τὸ ἔφερον καὶ
ἄλλαι τινὲς πόλεις, καὶ νῆσοι, ὄρη, τοποθε-
σίαι, ἀκόμη δὲ καὶ φυλαί, γυναῖκες καὶ πτηνά.³

Ἰστορεῖται ὅτι ἐκ τῶν πολυπληθῶν ἀποικιῶν
τῆς πόλεως ἐκείνης ἔλαβε τὸ ὄνομα αὐτῆς καὶ ἡ
Χαλκιδικὴ Χερσόνησος.⁴

Ἐκ τῶν ὁμωνύμων τῆ Χαλκίδι πόλεων μία εἶνε
καὶ ἡ ἐν Θράκῃ ἀπαιτούμενη Χαλκίς. Αἱ περὶ τῆς
πόλεως ὅμως αὐτῆς διασωθεῖσαι πληροφορίες εἶνε
τόσον πενιχραί, ὥστε ἐξεφράσθησαν ἀμφιβολία
περὶ αὐτῆς.⁵

Πολὺ ὀρθῶς.

Ἡ Θράκη ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς ἐχρησίμευε
πάντοτε ὡς γέφυρα διαβάσεως τῶν λαῶν ἐκ τῆς
Ἀσίας πρὸς τὴν Εὐρώπην καὶ τὰνάπαλιν, μὲ ὅλας

¹ Περὶ τῆς σημασίας καὶ τῆς παραγωγῆς τῆς λέξεως ἰδὲ
Λεξ. Ἄρχ. Α. Ραγκαβῆ.

² Ἑλλ. Ἰστ. Κουρτίου μεταφρ. Σπ. Λάμπρου, τ. Α' σ. 358.

³ Λεξ. ἑλλ. γλώσ. Σακελλαρίου.

⁴ Α. Ραγκαβῆ Λεξ. Ἄρχ.

⁵ Λεξ. ἑλλ. γλώσ. Σακελλ.

τὰς συμπαρομαρτούσας συνεπείας. Ἐξ ἄλλου δὲ οὐδέποτε ἀπέλειπον αἱ κατ' αὐτῆς ξενικαὶ καὶ βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαί, οἱ ἀμείλικτοι ἐξανδραποδισμοὶ τῶν κατοίκων τῆς καὶ αἱ ἄνευ οἴκτου δηώσεις καὶ καταστροφαί, αἱ ἱστορούμεναι καὶ μὴ, τῶν πόλεων τῆς. Πάντα ταῦτα ἐπόμενον ἦτο νὰ ἐξαφανίσωσι πολλαχοῦ καὶ τὰ τελευταῖα ἴχνη πόλεων, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα μόνον περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν.¹

Ἐπιπροσθέτως δὲ οὐδεμία συστηματικὴ ἐργασία, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ἐγένετο πρὸς ἐξερεύνησιν τῶν ἀφανῶν μνημείων ἐν Θράκῃ, οὔτε καὶ μελέτη τῶν ἐμφανῶν τοιούτων. Ἡ ἀπὸ τοῦ 1863 ἐκδηλωθεῖσα ἀξίεπαινος προσπάθεια τῶν μελῶν τοῦ ἐν Κων/πόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἔσχε περιορισμένην ἀκτὴν δράσεως εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτό.

Ἡ Χαλκὶς ὡς Ἐπισκοπὴ

Τὴν ἐν Θράκῃ Χαλκίδα συναντῶμεν εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν. Τὴν εὐρίσκομεν εἰς τοὺς πίνακας τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως τοῦ θρόνου τῆς Κων/πόλεως, ὡς καὶ εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς δευτέρας ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ διατυπωθεῖσαν Τάξιν ἀναφέρεται ἐπίσκοπος Χαλκίδος ὑπὸ τὸν Ἡρακλείας ὄγδοος τὴν τάξιν μεταξὺ δεκαεπτὰ ἐπισκοπῶν τῆς μητροπόλεως Ἡρακλείας.² Εἰς δὲ τὴν

¹ Στεφ. Τοπικά, ὑπὸ Αὐγ. Meineki. τ. Α' 1849.

² Σύνταγμα Ράλλη καὶ Ποτλῆ τόμου Ε' σ. 476 ἔκδ. Ἀθηνῶν 1853. «Τῷ Ἡρακλείας Θράκης καὶ Μακεδονίας, α') ὁ Θεοδώ-

ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Κυπρίου συνταχθεῖσαν Τάξιν ἑβδομος μεταξὺ τῶν δεκαπέντε. Ὅχι ὁμως ὡς Χαλκίδος ἀλλ' ὡς Χαλκηδόνος.¹

Μεταξὺ τῶν ἐν Νικαῖα συνελθόντων τὸ δεύτερον ἀγίων τῆς Ἐκκλησίας πατέρων κατὰ τὴν ἑβδόμην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἀνευρίσκομεν καὶ τὸν ἐπίσκοπον Χαλκίδος Σισίννιον, μνημονευόμενον κατ' ἐπανάληψιν καὶ ψηφίζοντα κατὰ τὴν πρώτην, τετάρτην καὶ ἑβδόμην προᾶξιν.²

Τέλος, λόγος περὶ ἐπισκόπου Χαλκίδος γίνεται περὶ τὰ τέλη τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος. Ἐπὶ πατριάρχου Μιχαὴλ (τοῦ φιλοσόφου) μηνὸς νοεμβρίου ἡμέρα πρώτη ἰνδιαιτωνος δ' ἐξεδόθη ἐγκύκλιος συνιστάσα τὴν τήρησιν τοῦ κανόνος ΝΔ' τῆς ἐν Καρθαγῆ Σύνοδου. Περὶ τοῦ μηδιαῶς ὑποδέχσθαι πρὸ ἐτέρων ἐπισκόπων ἀλλοτροφῆ κληρικούς». Τοῦτο δὲ ἐξ ἀφορμῆς ἐρωτήματος τοῦ Χαρτοφύλακος δια τρεῖς κληρικούς, ἐξ' ὧν ἓνα ἐχειροτόνησεν ὁ ἐπίσκοπος Λεοκου, ἕτερον ὁ Χαλκίδος, καὶ τὸν τρίτον ὁ Προμίνετου.³

Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ὁ μέγας χαρτοφύλαξ τῶν Πατριαρχείων Μ. Γεδεὼν γράφει εἰς τοὺς «Πα-

ρουπόλεως, β') ὁ Ραιδεστοῦ, γ') ὁ Πανίου, δ') ὁ Ἐξαμιλίου ε') ὁ Καλλιουπόλεως, στ') ὁ Περιστάσεως, ζ') ὁ Χαριουπόλεως, η') ὁ Χαλκίδος, θ') ὁ Λαονείου, ι') ὁ Μαδύτου, ια') ὁ Παμφίλου, ιβ') ὁ Μηδείας, ιγ') ὁ Λιζίκου, ιδ') ὁ Σεργέντζης, ιε') ὁ Μέτρων, ιστ') ὁ Τζουρολλόης, ιζ') ὁ Ἀθύρων».

¹ Descriptio Orbis Romani ἔκδ. Λευ. 1890 57 - 1269.

² Labbei et Cossartii Sacrosancto Concilia τ. 8ος. Σπυρ. Μήλια-Συλλογὴ ἱερῶν Συνόδων ἐκ Βενετίας 1761 σ. 726, 758-809 871-876.

³ Πατριαρχ. Κατάλογος Μαθᾶ καὶ ὅτι ὁ Μιχαὴλ Γ' ὁ ἐξ Ἀγχιάλου διάκονος 1169 ἐγένετο 112 πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

τριαρχικούς Πίνακας του, τῆ 1ῃ Νοεμβρίου 1170 ὁ πατριάρχης Μιχαὴλ Γ' ὁ τοῦ Ἀγγιάλου λαβὼν ὑπ' ὄψιν συνοδικῶς ἀκανονίστους τινὰς χειροτονίας, εἰς ἃς προέβησαν, μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν ἐπὶ πατριάρχου Λουκᾶ παραίνεσιν, οἱ ἐπίσκοποι Δέρκου, Πραινέτου, καὶ Χαλκίδος, χειροτονήσαντες ἱερεῖς καὶ διακόνους ἐκ Κωνσταντινουπόλεως προσελθόντας αὐτοῖς κ. λ. αὐστηρῶς ἀπηγόρευσε τοῦτο μετὰ τῆς συνόδου αὐτοῦ.¹

Συνδυάζοντες ταῦτα πρὸς ὅσα ὑπέπεσαν εἰς τὴν ἄμεσον ἡμῶν ἀντίληψιν θὰ προσπαθήσωμεν νὰ συναγάγωμεν συμπεράσματα, ἐπισφαλῆ ἴσως, πάντως ὅμως ἐπιβοηθητικὰ διὰ τοὺς εἰδικῶς ἀσχολουμένους.

Τοποθεσία τῆς Χαλκίδος

Ἐπὶ τῶν ὡς ἀνωτέρω ἐκτεθέντων στηριζόμενοι, φρονοῦμεν ὅτι ἐπιτρέπεται εἰς ἡμᾶς νὰ ὑποστηρίξωμεν βασίμως ὅτι ἐν Θασίῃ ὑπῆρξε πάλαι ποτὲ πόλις ὀνομαζομένη Χαλκίς. Ἡ κατ' ἐπανάληψιν μνεῖα αὐτῆς εἰς χρονικὰ σημεῖα ἀπέχοντα ἀλλήλων εἶνε, καθ' ἡμᾶς, ἐπαρκῆς μαρτυρία.

Δυνατὸν ἢ Χαλκίς νὰ μὴ ἦτο μεγάλης σημασίας πόλις. Ὡς ἐκ τῆς σειρᾶς ὅμως τὴν ὁποίαν κατεῖχε μεταξὺ τῶν ὑπὸ τὸν Ἡρακλείας πόλεων, ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἢ σημαντικωτέρα μετὰ τὴν Σηλυβρίαν ἐκ τῶν πλησιοχώρων τῆ βασιλευούσῃ.

¹ Πατριαρχικοὶ Πίνακες Μ. Γεδεών σ. 366.

Λέγομεν δὲ τῶν πλησιοχώρων, διότι ἔχομεν τὴν γνώμην ὅτι ἐκεῖ που ἔκειτο αὕτη.

Εἰς τὴν σκέψιν αὐτὴν ἐνισχύει ἡμᾶς ἰδίως ἡ ἐγκύκλιος τοῦ πατριάρχου Μιχαὴλ τοῦ ἐξ Ἀγχιάλου, δι' ἧς πιστοποιεῖται ὅτι χριστιανοὶ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς, τῆς ἀμέσου δηλαδὴ δικαιοδοσίας τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, μὴ ἐπιτυγχάνοντες, εἴτε λόγῳ μεγαλειτέρας δαπάνης, εἴτε καὶ ἄλλων αἰτίων, νὰ περιβληθῶσιν ἐκεῖ τὸ τοῦ κληρικῶν ἔνδυμα προσέφευγον εἰς τὰς γειτονικὰς ἐπισκοπὰς, ἐλάμβανον ἐκεῖ τὸ χοῖσμα τῆς ἱερωσύνης, καὶ ἐπανερχόμενοι εἰς τὰς ἐστίαις αὐτῶν ἐδυοῦσαν τὴν θέσιν τῶν ἄλλων ἱερέων.

Ποῦ εὐρίσκετο ἡ ἔδρα τοῦ Προινέτου δὲν γνωρίζομεν. Ἡ πόλις ὄμως Δέρκος ἢ καὶ Δέρκοι, κυριολεκτικῶς δὲ τὰ ἐστίαι τῆς πόλεως ἐκείνης, διότι ὁ μικρὸς παρ' ἐκεῖνα εὐρισκόμενος μέχρι τοῦ 1912 βουλγαρικὸς συνοικισμὸς, ὁ φέρων τὸ ὄνομα Τέρκος, δὲν ἠρίθμει ζωὴν μεγαλειτέραν τῶν ἑκατὸν εἰκοσι ἐτῶν, εἶνε ἐπὶ αὐτῆς γνωστή, διότι περὶ αὐτῆς καὶ μαρτυρίαι περισσώτεραι ὑπάρχουσι καὶ μνημεῖα ὄχι ὀλιγώτερα.

Ἡ Δέρκος κειμένη βορειοδυτικῶς τῆς Κων/πόλεως ἀπέχει αὐτῆς περὶ τὰς ἑπτὰ ὁδοιπορικὰς ὥρας.

Ἄλλὰ ποῦ ἔκειτο ἡ Χαλκίς;

Κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν, εἰς τὴν αὐτὴν περίου ἀπόστασιν περὶ τὰς ὀκτῶ ὁδοιπορικὰς ὥρας ἐκ τῆς πρωτευούσης, νοτίως τῆς Δέρκου πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν Μετρῶν, παρὰ τὴν κοιλάδα, ἔνθα ὁ παρὰ τὸ χωρίον Καστανιὲς διερχόμενος παραπόταμος τοῦ Ἀθύρα συναντᾷ τὴν ἀρχαίαν Ρωμαϊκὴν ὁδὸν, τὴν Ἐγνατίαν, ἣτις ἦν τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν

Ἐπιτοπίου καὶ τὰς ἄλλας δυτικὰς ἐπαρχίας τῆς Αὐτοκρατορίας καθ' οὓς χρόνους τὸ τεῖχος τοῦ Ἀναστασίου ἐπροστάτευε τὰ πλούσια προάστεια τῆς νέας Ρωμαϊκῆς πρωτευούσης, ἡ δὲ διὰ τοῦ μεγάλου Τσεκμετζὲ καὶ Σηλυβρίας συγκοινωνία πρὸς τὰς ἐπαρχίας ἐκείνας δὲν εἶχεν ἐγκαινισθῆναι εἰσέτι ¹

Ἐκεῖ περὶ τὰ δεκαπέντε λεπτὰ τῆς ὥρας νοτίως τοῦ χωρίου Καστανιές, εἰς τὸ σημεῖον ὅπου καὶ σήμερον, παρὰ τὰς νέας οἰκονομικὰς συνθήκας καὶ τὰς διανοιγείσας νέας ὁδούς, παρατηρεῖται ἡ διασταύρωσις τῶν δρόμων, εἰς τὰ πέριξ τῆς πηγῆς τοῦ Χαλκαλῆ, τῆς ὁποίας τὰ ἀφθονα γερὰ σχηματίζουν ποταμίσκον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Τὸ Χαλκαλῆ αὐτὸ—διότι ὑπαγορεύει πρὸς τὸ ἴδιον ὄνομα εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν τειχῶν τῆς Κων/πόλεως ἄλλα δύο γειτονικά κτίματα ²—εἶνε

¹ Ἐκ τῆς ἐπιτοπίου μελέτης Γερμανοῦ—τοῦ ὁποίου ἀτυχῶς μοῦ διαφεύγει τὸ ὄνομα—γενομένης κατὰ τὸ 1898 περὶ τοῦ τείχους τοῦ Ἀναστασίου προκύπτει ὅτι τρεῖς μόνον ἔξοδοι ὑπάρχον, αἱ γνωσταὶ μέχρι σήμερον ἐπιτοπίως, ὡς Μπεζεστενία. Αἱ δύο παρὰ τὰς νοτίας πλευρὰς τοῦ ὄρους Κουσαγιά, καὶ ἡ τρίτη παρὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον.

² Τὸ Μπουγιούκ Χαλκαλῆ καὶ τὸ Κιουτσούκ Χαλκαλῆ. Τὸ δεύτερον εἶνε μικρὸς τουρκικὸς συνοικισμὸς. Τὸ δὲ πρῶτον πλούσιον ἀγρόκτημα, ὅπου εὐδοκίμως ἐλειτούργει κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ αὐτοκρατορικὴ Ὀθωμανικὴ Γεωπονικὴ Σχολή. Ἡ Σχολὴ τοῦ Χαλκαλῆ καθὼς καὶ ὁ συνοικισμὸς εὐρίσκονται βορείως τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Δὲν μοι ἐδόθη εὐκαιρία ν' ἀσχοληθῶ καὶ συλλέξω πληροφορίας περὶ τῆς ἱστορίας τῶν χωρίων αὐτῶν. Ἐκφράζω ἀπλῶς τὴν σκέψιν ὅτι ἐνδεχόμενον, οἱ διασωθέντες ἐκ τῆς καταστροφῆς τῆς Χαλκίδος ἄνθρωποι νὰ συνφοκίσθησαν ἐκεῖ πλησιέστερον εἰς τὰ τεῖχη εἰς συνοικισμοὺς φέροντας τὸ ὄνομα τῆς ἀλημονήτου

γνωστὸν ὡς μεγάλη πεδινὴ περιοχὴ, τὴν ὁποῖαν οἱ κά-
τοικοι τῶν Καστανεῶν, στερούμενοι ἐπαρκoῦς καλ-
λιεργησίμου γῆς, εἶχον ἀγοράσει κατὰ τὸ 1880 παρὰ
τοῦ τουρκικοῦ δημοσίου καὶ διανεμίει μεταξύ των
διὰ κλήρου. Οἱ παλαιότεροι ἐνεθυμοῦντο τοῦτο ὡς
αὐτοτελῶς καλλιεργούμενον ἀγρόκτημα τῶν ἀπο-
γόνων τῶν ἐκ Κριμαίας ἐκδιωχθέντων Τατάρων
ἡγεμόνων μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς χώρας ἐκείνης
ὑπὸ τῶν Ρώσσω.¹ Διηγοῦντο δ' ὅτι αὐτὸ καὶ με-
ρικὰ ἄλλα εἶχον παραχωρηθῆ εἰς τοὺς ἐκπεσόντας
μεγιστᾶνας παρὰ τοῦ σουλτάνου διὰ τὴν συντή-
ρησιν αὐτῶν. Ἐκλιπόντων κατόπιν καὶ τῶν τελευ-
ταίων ἐκείνων κληρονόμων, τὰ παραχωρηθέντα
ἀγροκτῆματα ἐπαρῆσαν εἰς τὴν κυριότητα τοῦ
δημοσίου, τὸ ὅποιον ἄλλα μὲν ἐξ αὐτῶν ἐχρησι-
μοποίησε δι' ἐγκαταστάσιν μουσουλμάνων προσ-
φύγων,² ἄλλα δὲ ἐξποίησεν εἰς τοὺς κατοικοῦς
παρακειμένων συντριμμίων.

Οὕτω οἱ γείτονες καὶ οἱ περίοικοι ἐγνώριζον
τὸ Χαλκαλῆ ὡς τουρκικὸν τσιφλίκι, τὸ ὅποιον ὅπως
ἐδείκνυον διασπθέντα θεμέλια τινα εἰς μεγάλους
πελεκητοὺς λίθους καὶ πολλὰ συντρίμματα, θὰ
ἦτο ἄλλοτε πλουσιώτατον.

Ἐπὶ τοὺς Καστανιώτας, οἱ ὅποιοι εὐθὺς μετὰ
τὴν ἀγορὰν τοῦ τσιφλικίου ἔσπευσαν νὰ χρησιμο-

πατρίδος των—ὅπως παρατηρεῖται καὶ μετὰ τοὺς σημερινούς παρ'
ἡμῖν πρόσφυγας—οἱ δὲ Τούρκοι εὐρόντες αὐτοὺς κατὰ τὴν ἄλωσιν
διετήρησαν τὰ ὀνόματά των.

¹ Ἡ Κριμαία κατελήφθη ὡς γνωστὸν παρὰ τῶν Ρώσσω
κατὰ τὸ 1777.

² Ὡς τὴν Καλαυρήν.

³ Ὡς τὸ Σομπάσκιο εἰς τοὺς Σομπασκιώτας καὶ τὸ Χαλ-
καλῆ εἰς τοὺς Καστανιώτας.

ποιήσουν τούς ἐκχωματισθέντας λίθους τῶν ἀρχαίων θεμελίων διὰ τὴν θεμελίωσιν τῆς νέας Ἐκκλησίας τοῦ χωρίου αὐτῶν, ἐλάχιστοι ἐφαντάσθησαν τὴν πιθανότητα προγονικῆς κληρονομίας. Πολλοὶ βλέποντες τὰ λείψανα ἐκεῖνα καθὼς καὶ τὸ γειτονικὸν νεκροταφεῖον, τοῦ ὁποίου αἱ πέτραι δὲν ἔφερον σταυροὺς—ἀρα δὲν προήρχοντο καὶ ἀπὸ χριστιανούσ—ἐπίστευον ὅτι ἐπρόκειτο περὶ παλαιοῦ τουρκικοῦ χωρίου. Πῶς ὁμως καὶ διατί ἐξέλιπεν ἐκεῖνο δὲν ἀνεζήτουν. Ἐν τούτοις ἕνα χωρικόν, τὸν νταῆ Θανάση τὸν ἐβασάνιζον ὅχι μόνον τὰ θεμέλια καὶ τὰ μνήματα, ὅπου ἦσαν παρὰ τὸ χωράφι αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ μερικοὶ τάφοι ἀρχαιότεροι, οἱ ὁποῖοι εὐρέθησαν εἰς τ' ἀμπελιὰ τοῦ χωρίου αὐτῶν, προτοῦ ἀγορασθῆ τὸ Χαλκαστὴ, ὡς καὶ μικρὰ κλειστά χωμάτια (λίγκυθοι) ποῦ συνεταίθησαν «γὰρ γὰρ θεοῦ ἢ ὀθησαυρός»—καθὼς καὶ τὰ παλαιὰ νομίσματα ὅσα ἐνίστε εὐρισκόν πολλοὶ εἰς τὰ ὄργώματα, καὶ ἔδιδαν δι' ὀλίγα γράμματα εἰς τὸν πρῶτον πλανόδιον ἀρχαιοκάπηλον.

Ἐὰν ἤξευρεν ὀλίγα γράμματα καὶ πρὸ παντὸς ἂν εἶχεν ὀλίγα χρήματα ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, μὲ τὴν ἀγάπην τὴν ὁποίαν ἔτρεφε διὰ τὴν ἐλληνικὴν πατρίδα, θὰ ἔφερεν εἰς φῶς ἴσως ἀπτότερα σημεῖα. Ἦτο ὁ διακαὴς αὐτοῦ πόθος. Ἀλλὰ ἡ φτώχεια ἔμεινεν ἡ διαρκὴς αὐτοῦ σύντροφος· καὶ ὅταν «ἐβγῆκε στὴ δουλειὰ ἀπὸ ἐννιῶ χρονῶ παιδι» στὸν νάρθηκα τῆς ἐκκλησίας ὁ παπᾶς ἐδίδασκε μόνον Κτωῆχι καὶ Ψαλτῆρι.

Οὕτω παρήρχοντο καὶ δι' ἡμᾶς τούς νεωτέρους τὰ χρόνια, ὅταν κατὰ τὸ 1909 ὁ μπάριμπα Σωτήρης τοῦ Μανώλη ὅπου εἶχε στὴν ἄκρην τοῦ χωριοῦ χω-

ράφι μετὰ δύο μεγάλων καρυδιῶν, βλέπον νὰ τρέχη ἀπὸ τὸν δρόμον ἀχρησιμοποίητον «τὸ τρεχάμενο νερὸ τῆς βρύσης τοῦ χωριοῦ» ἐσκέφθη ἐν μικρῷ κομμάτι τοῦ ἀγροῦ αὐτοῦ νὰ φυτεύσῃ λαχινόκηπον. Καὶ ὅταν εἶδε ὅτι τὸ νερὸ δὲν ἦτο ἀρκετόν, ἤνοιξε πηγάδι πλησίον εἰς τὴν καρυδιά. Τὸ χῶμα ἕως πέντε, ἕξ μέτρων βάθος ἦτο ἀπαλὸν καὶ καλοδοῦλευτον. Ἐκεῖ συνήντησε ταλάζια, δηλαδὴ ἀποτρίμματα πελεκημένων λίθων. Ὅταν δὲ ἐφθασεν εἰς τὰ ἐννέα μέτρα ἦτο πλέον βέβαιος ὅτι ἤνοιξε πηγάδι εἰς καταχωσμένον λατομεῖον.

Ποῖοι καὶ πότε ἐχρησιμοποίησαν αὐτὸ τὸ λατομεῖον;

Διὰ τὴν διαπίστωσιν αὐτὴν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν μνήμην μου ὅτι, ἐκεῖ πλησίον εἰς τὰ παιδικὰ ἡμῶν χρόνια ἐσώζοντο καὶ ἄλλαι πανάρχαια καρυδιαὶ ἔχουσαι λονδροὺς κορμούς, τοὺς ὁποίους ἐνηγκαλιζόμεθα δίδοντες τὰ χεῖρα τρία καὶ τέσσαρα παιδιά. Ἦσαν δένδρα, περὶ τῶν ὁποίων ἐκ τῶν ὑστέρων ἔκρινα ὅτι εἶχον ἴσως ἡλικίαν κατὰ πολὺ μεγαλύτεραν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν κοινῶς ἐδεχόμεθα διὰ τὸ χωρίον ἡμῶν.

§

Κατὰ τὸ 1913 συνέβη ἄλλο γεγονός, τὸ ὁποῖον ἀνέτρεψεν ἄλλην πεπλανημένην γνώμην. Ἐπιστεύετο κοινῶς ὅτι τὸ νερὸ τοῦ Χαλκαλῆ ἦτο ἐπιτόπιον. Ὅτι ἀνέβλυζεν ἀπὸ τὴν φανεράν αὐτοῦ πηγὴν. Ἐν τούτοις ὁ Ἀγγελῆς τοῦ Μακροῦ ἀνασκάπτων εἰς μίαν γωνίαν τοῦ ἰδίου κτήματος, ὅπου ὑπῆρχεν ἡ πηγὴ, ἀπεκάλυψε τυχαίως φρεάτιον, ἕξ' οὗ

ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ ὡς ἐπιτόπιον θεωρούμενον ἐκεῖνο ὕδωρ διοχετεύεται ἄλλοθεν καὶ ὅτι διὰ τοῦ φρεατίου διενέμετο ἄλλοτε εἰς τρεῖς διαφόρους κατευθύνσεις. Εἰς τρία δηλαδὴ διάφορα σημεῖα τῆς πάλαι ποτὲ πόλεως.

Ἡ καταστροφή καὶ ἡ ἐγκατάλειψις ἔχουν μετατρέψῃ καὶ τὸν ροῦν αὐτοῦ.

Κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος ἀνεφάνησαν καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον ἐκεῖ ἴγνη θεμελίων παρομοίων πρὸς τὰ ἐκσκαφέντα πρὸ ἐτῶν. Τίς οἶδε δὲ ἐπὶ πόσους αἰῶνας ἀκόμη καὶ αὐτὰ θέλουσιν ἀναμένει τὸν εὐλαβῆ προσκυνητήν, ὅστις θὰ ὁμιλήσῃ ἐκτενέστερον περὶ τῆς ἱστορίας αὐτῶν.

Κατὰ τὸν ὅλον τοῦτον δὲν μοι ἔμενεν ἀμφιβολία ὅτι εὐρισκόμεθα ἐκεῖ πρὸς τρεῖς ἀρχαίας πόλεως. Ἀλλὰ ποία ἐκ τῶν φερόμενων ὡς ἐξαφανισθεισῶν εἰς τὸ στενὸν τοῦτο τμήμα τῆς Θράκης ἦτο;

Τὴν Ἀνδριάκην καὶ Φινέπολιν τοῦ Στράβωνος, ὡς καὶ τὸν μετέπειτα Φιλέαν, μόνον εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου δυνάμεθα νὰ ἀναζητήσωμεν. — Τὸ Δαόνειον; εἰς τὴν Προποντίδα. Καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Μελαντιάδα ὄχι πολὺ μακρὰν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀθύρα καὶ παρὰ τὴν εὐρείαν ἐκείνου πεδιάδα.

Τὴν Χαλκίδα τότε οὔτε κἂν ὑποπτεύοιμην. Μοι ἦτο ἄγνωστον τοιοῦτον ὄνομα ἐν Θράκη. Διὸ καὶ εἰς πρόχειρον σημείωμά μου ἀορίστως ἄλλοτε ὁμίλησα περὶ τῶν ἐρειπίων τούτων.¹

¹ Πρόοδος. Ἐφημ. Κων/πόλεως ἔτος ΣΤ' φ. 586 (1920). Αἱ Καστανεαί.

Ὄνομασία τῆς πόλεως

Ἐφ' ὅσον δὲν γνωρίζομεν τὸν χρόνον τῆς συστάσεως τῆς πόλεως ταύτης, θὰ ἦτο ἐπισφαλὲς ν' ἀναζητήσωμεν καὶ τὴν ἐξήγησιν τοῦ ὀνόματός αὐτῆς. Γνωρίζοντες ὁμῶς ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐκτὸς τῶν ὀνομάτων, ἅτινα διετήρησαν, ὅπως τὰ εὔρον εἰς τὴν ἑλληνικὴν, εἰς τὴν ἰδιάζουσαν εἰς αὐτοὺς προφορὰν¹ μετέφρασαν τινὰ² καὶ ὅτι ἄλλα μετεποίησαν ἢ παρέφθειραν ἢ καὶ τελείως μετέβαλον³, εἴτε ἐκ τυχαίων γεγονότων⁴ εἴτε καὶ ἐξ ἐμπνεύσεως τῆς στιγμῆς — κατὰ τὸ σύστημα τῶν συγχρόνων παρ' ἡμῖν Ἐπιτροπῶν μετονομασίαν — φρονοῦμεν ὅτι δὲν θὰ ἦτο τολμηρὸν καὶ ἀγνωρισθῶμεν ὅτι ἐκ παραφθορᾶς τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως διεσώθη εἰς τὴν τουρκικὴν τὸ ὄνομα Χαλκαλῆ. Ἐκτός ἐάν δεχθῶμεν, ὅπερ καὶ πιθανώτερον, ὅτι τὸ τοπικὸν ὄνομα αὐτῆς δὲν ἦτο Χαλκίς ἀλλὰ Χαλκᾶ ἢ παραπλήσιόν τι. Ἡ λέξις Χαλκαλῆ τουρκιστὶ σημαίνει τόπον ἐμπεριέχοντα χαλκά. Δηλαδή κοῦρον.

¹ Σιλίβρι=ἡ Σηλυβρία. Πηγᾶτος=οἱ Ἐπιβάται. *Αχαλαν= *Αγαλανι. Γιασιβιράν=Διασωρανή κ. ἄ.

² Κάραγατς=τὸ παρά τοις Βυζαντινοῖς Ζευγηλατὸ ἢ Πτελέα. Καράσου=ὁ Μέλας ποταμὸς τῶν Βυζαντινῶν ὁ Ἀθύρας.

³ Κούμ-μπουργάζ=τὸ Οἰκονομεῖον.

⁴ Τσεκμετζέ=ὁ Ἀθύρας. Τσατάτζα αἱ Μέτραι κτλ.

⁵ *Ὅπως τὰ Δημοκράνεια λέγονται τουρκιστὶ Παναγιά. Ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς ἐκεῖ ὑπαρχούσης Ἐκκλησίας. Ὄνομα τὸ ὁποῖον ἀσφαλῶς ἐχρησιμοποιοῦν εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους οἱ Ἕλληνες κάτοικοι. Ὁμοίως δὲ ἡ Σεργέντζη ἐλέγετο τουρκ. Ἰστράντζα ἐκ τοῦ τοπικοῦ Στράντζα.

Ἐπὶ τὸ ὄνομα Χαλκᾶ (τὰ) ἐν Ἀθήναις ἦτο γνωστὸς ὁ τόπος ὅπου ἐπωλεῖτο ὁ χαλκός. (*Ἴδε Λεξ. Ἀρχ. Α. Ραγκαβῆ),

Χρόνος καταστροφής

Ἡ Χαλκίς εὐρισκομένη ἐπὶ κεντρικῆς ὁδοῦ καὶ εὐφόρου πεδιάδος, εἰς τὰ πρόθυρα τῆς πρωτευούσης, ἣτις τοσάκις ἐπολιορκήθη καὶ ἐπὶ μακρὰ ἔτη, ἀναμφιβόλως κατὰ τὴν μακρὰν περίοδον τῆς ζωῆς αὐτῆς πλειστάκις ἀντιμετώπισε τὰς θυέλλας τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν καὶ βαρύτερον ἐκάστοτε ἐπλήρωσε τὸν φόρον τῆς ἀδυναμίας τῶν αὐτοκρατόρων ἡμῶν. Ἐκ τῆς τελικῆς ἐξοντώσεως μόνον τὰ κρησφύγετα καὶ αἱ φάραγγες τῶν παρακειμένων δασῶν καὶ ὀρέων ἢ καὶ τὰ τείχη τῆς μεγάλης πόλεως, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἠδύνατο ταχέως νὰ καταφύγωσιν οἱ κάτοικοι αὐτῆς, δι' ἔσχατον αὐτήν.

Ἦλθε ὁμως πᾶν ἡμέραν καὶ δι' αὐτήν ἡ τελευταία στιγμή. Πότε ἀκριβῶς;— ἄγνωστον. Αἱ τελευταῖαι περιγραφῆς μαστιχοῖαι, ὡς εἶδομεν ἀναγόνται εἰς τὰ ἔτη του δευτέρου ἡμίσεος τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος.

Ἡ μετὰ τριάκοντα τέσσαρα ἔτη ἐπικράτησις ἐπὶ μικρὸν τῶν φράγκων ἐν Κων/πόλει δὲν δικαιολογεῖ ἐπαρκῶς τὴν τελειωτικὴν ἐξαφάνισιν πλησιοχώρων πόλεων. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 1205 οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Κομᾶνοι ὑπὸ τὸν Ἰωαννίσην ἐπέδραμον εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐξεπόρθησαν καὶ ἐληλάτησαν πολλὰς πόλεις ἐκεῖ¹, ἀλλὰ μᾶλλον πιθανὴ εἶνε ἡ γνώμη ὅτι ἡ Χαλκίς ἐξέλιπε τελειωτικῶς κατὰ τὰ ἔτη 1305-1307, καθ' ὃ ἡ ληστρικὴ Καταλανικὴ Ἐταιρεία γενομένη ἐπὶ μακρὸν κυρία

¹ La Cénquète de Con/ple C. Ville — Hardouin § 390, 412 κ. ἐφ. Ἑλλ. Ἰστ. Παπαρρηγ. τ. Ε' σ. 26.

τῆς Θράκης ἐδήγου καὶ ἐλεηλάτει, καὶ κατεδάφιζε τὰς πόλεις σφάζουσα ἠβηθὸν τοὺς κατοίκους ἢ ἕξανδραποδίζουσα καὶ πωλοῦσα αὐτοὺς εἰς τὴν Καλλιπόλιν, ἣτις εἶχε καταστῆ τότε μέγα ἐμπορεῖον δούλων¹.

ΣΗΜ.—Ἡ περὶ τῆς Χαλκίδος ἀνακοίνωσις αὕτη ἀναφερομένη εἰς μίαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐν Θράκῃ παροικιῶν, ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΡΝΑ' εἰδικῇ συνεδριάσει (Τμήματος Ἐκκλησιαστ. Ἱστορίας), προεδρευόντος νοῦ κ. Διαμαντοπούλου, παρόντων τῶν μελῶν τοῦ Τμήματος κ. Μ. Ἰω. Γεδεών, Καρᾶ, Φιλάνδρου καὶ Χρηστοπούλου—καὶ τῶν οὐ κατατεταγμένων ἐν αὐτῷ κκ. Ἀλέξανδρος Τριανταφύλλου, Ἀμαραντίδου, Βουλπιώτου, Δεσμίνη, Εὐθανθίας Δουκάκη, Καντζηλιέρη, Σαράφη, Σαραντῆ Ἑλπινίκης, Σαραντῆ, Σκαρπαλέζου, Σαβράμη, καὶ Γκιμα Χρυσούλη.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

¹ Ἱστ. Κ. Παπαρ. τ. Ε'. σ. 197.